

КАДЕТСЬКІ КОРПУСИ НА УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ЕТАПИ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито процес створення та діяльності кадетських корпусів на території України. Показано, що випускники цих навчальних закладів зробили вагомий внесок у формування військової еліти Російської імперії та офіцерського складу Збройних Сил України 1917–1921 рр.

Ключові слова: Російська імперія, вихованці, військові гімназії, військова справа, дворяни, кадетські корпуси, навчально-виховна робота, військово-навчальні заклади, офіцери.

Постановка проблеми та актуальність. У ХІХ – на початку ХХ ст. Російська імперія була країною з потужною мілітаристською традицією. Тому її збройні сили постійно перебували у центрі уваги російських монархів. Керівники держави вважали, що одним із визначальних чинників могутності, авторитету, політичної стабільності будь-якої держави є армія. У свою чергу, боездатність збройних сил значною мірою залежала від рівня професійної підготовки командного складу, методів комплектування армії та вмінь нижніх чинів. Саме тому впродовж цього періоду уряд Російської імперії приділяв значну увагу підготовці військових кадрів та провів ряд перетворень у цій сфері.

У системі військового навчання найбільш масовими були кадетські корпуси – середні військові навчально-виховні заклади закритого типу, переважно для дітей дворян, що готували їх до офіцерської служби і вступу до військових училищ. Ці заклади діяли і на території України.

Аналіз попередніх досліджень. Історія кадетських корпусів з часу їх виникнення і до початку ХХ ст. знайшла відображення в оглядах і нарисах дореволюційних істориків В.Ф. Грекова, М.С. Лалаєва, П.В. Петрова, Н.А. Соколова та інших. Разом з тим у цих працях при всій їх історичній значимості відсутній аналіз стану навчально-виховної роботи та інших сторін діяльності кадетських корпусів [5; 18; 22]. До того ж діяльність цих закладів на території України розглядалася лише фрагментарно.

Ткачук Андрій Павлович, офіцер відділу управління департаменту військової частини

© Ткачук А.П., 2010

Позитивним винятком у цьому плані були роботи, видані до ювілеїв кадетських корпусів, що діяли на території України [6; 8; 20; 25; 30]. Деякі праці про кадетські корпуси були видані в еміграції [18]. Для нас ці праці важливі насамперед тим, що в них вміщено широкий фактичний матеріал, автори використовують архівні джерела, що не збереглися до нашого часу.

Радянськими істориками було видано ряд ґрунтовних праць, які незважаючи на ідеологічну заангажованість, мають значну наукову цінність [1; 9; 10; 14]. Разом з тим діяльність кадетських корпусів на території України вони розглядали лише в контексті історії всієї системи військово-навчальних закладів цього типу.

У дослідженнях сучасних українських істориків з військової історії певна увага приділяється й діяльності кадетських корпусів на українських землях [3; 4; 7; 15; 17; 21]. У працях О. Колячука, М. Литвина, К. Науменка та Я. Тинченка [16; 28] досліджені біографічні дані про багатьох вихованців корпусів, які внесли вагомий вклад у творення збройних сил України у 1917–1921 рр.

Короткий історіографічний огляд засвідчив, що процес створення та діяльності кадетських корпусів на території України ще не став предметом дослідження істориків. Саме тому в цій статті розкриті основні етапи діяльності цих закладів на Україні.

Метою статті є аналіз джерел і наукової літератури щодо узагальнення історичного досвіду, визначення процесу створення та діяльності кадетських корпусів на території України.

Перший кадетський корпус на території України був заснований у 30-ті роки XIX ст. у Полтаві. Саме в цей час у масштабах країни створювалася цілісна система устрою кадетських корпусів і управління ними. Наприкінці 20-х рр. XIX ст. дворянство Полтавської, Харківської, Катеринославської та Чернігівської губерній розпочало збір коштів на потреби майбутнього закладу [29, арк. 3]. У 1838 р. число пожертвувань складало 281368 крб. сріблом. Це дало змогу приступити до будівництва приміщення корпусу, про що 5 квітня 1838 р. видано царський указ військовому міністру, графу Чернишову, в якому писалося:

“Вирішивши створити в Полтаві кадетський корпус, і бажаючи, щоб цей заклад був пам’ятником перемоги Петра I під Полтавою, наказую: цей корпус назвати Петровсько-Полтавським і днем його відкриття вважати день перемоги 27 червня, щоб виховувати на цьому прикладі молодих дворян, які готуються до військової служби” [24].

Для контролю за спорудженням приміщення Полтавського кадетського корпусу було створено спеціальну комісію, яку очолив малоросійський генерал-губернатор. Нарешті, 6 грудня 1840 р. відбулося відкриття корпусу із загальним числом 400 вихованців [19, 15–16]. Його першим директором призначили генерал-майора В.Ф. Св’ятловського, який у своїй діяльності спирався на нові для того часу гуманні виховні ідеї.

У своїх спогадах про перших вихованців Полтавського кадетського корпусу М.А. Домонтович підкреслював, що вони вигідно вирізнялися серед своїх ровесників з інших закладів подібного типу тим, що “виросли серед селянського привілля, з міцним здоров’ям, яке вони наслідували від своїх батьків, що зберегли в собі достатній запас сил стародавніх богатирів України... Малоросійські дворяни, на відміну від великоруських, були менш знатними і тому прагнули до зміцнення і підтримки чинами і службовим становищем своїх дітей” [6, 447].

У 30-ті роки XIX ст. уряд також розглядав питання створення губернського кадетського корпусу на території Правобережної України – у Києві для Херсонської, Таврійської, Київської, Волинської і Подільської губерній. У зв’язку з тим, що переважну більшість дворянства губерній Правобережної України (цю територію російські чиновники називали Південно-Західним краєм) становили діти польської шляхти, то одне з головних завдань створення цього корпусу полягало саме в тому, щоб зацікавити їх направляти своїх дітей на навчання до цього закладу. Тим більше, що після придушення польського повстання 1830–1831 рр. польські шляхтичі вдалися до пасивного опору зміцненню російського панування на Правобережжі. Однією з форм цього опору була відмова віддавати своїх дітей на державну і військову службу. За підрахунками відомого французького історика Д. Бовуа у 1850 р. із 1500

визнаних Герольдією шляхтичів Південно-Західного краю віком від 16 до 30 років лише 65 осіб перебували на державній службі [2, 344–345].

Рішення про будівництво кадетського корпусу в Києві було прийнято за наказом царя Миколи I у 1833 р. Але справа на користь Києва була остаточно вирішена у 1846 р. після того, як дворянство Київської, Волинської, Подільської та Таврійської губерній зібрало майже 200 тис. крб. сріблом, призначених для будівництва приміщення корпусу. Крім того, воно виявило бажання жертвувати на утримання Київського корпусу щорічно до дня його відкриття по 5 коп. з кожної ревізької душі, що складало приблизно 67 тис. крб. у рік. У 1847 р. Волинське губернське дворянське зібрання прийняло рішення просити царя назвати Володимирський корпус на честь народженого у тому році його онука, великого князя Володимира Олександровича. Цар позитивно відгукнувся на пропозиції дворянства, видавши відповідний указ, щоб Київський корпус було названо Володимирським-Київським кадетським корпусом [8, 1–2].

Протягом листопада–грудня 1851 р. формується шляхом переводу з інших корпусів, штат службовців Київського корпусу, до якого ввійшли двоє ротних командирів, ротні офіцери й рота обслуговування (8 унтер-офіцерів і 74 рядових з командиром) [8, 4]. 10 грудня наказом по корпусу оголосили перший список кадетів. А 28 грудня перші кадети були зараховані в роти. Всього їх нараховувалося 200 осіб – дітей дворян Південно-Західного краю у віці від 9,5 до 12 років. У стройовому відношенні корпус складався з двох неранжованих рот, а в навчальному – розподілявся на 1-й і 2-й підготовчі класи. Класи ділилися на відділення, яких було сім: шість першого підготовчого і один – другого. Термін навчання був визначений у чотири роки. Після будівництва нових приміщень Київського кадетського корпусу 17 серпня 1857 р. він урочисто відкрився як корпус 1-го класу із 7-річним терміном навчання. Окрім п'яти загальних класів діяло також два спеціальних класи для підготовки офіцерів. Чисельність вихованців зросла до 400. Новопризначеному директору корпусу А.В. Вольському присвоїли звання генерал-майора.

Назрівання в суспільстві необхідності змін після поразки Росії у Кримській війні, безумовно, впливало на зміну поведінки кадетів. На початку 60-х рр. XIX ст. справа дійшла до протестів вихованців кадетських корпусів проти жорстокого ставлення до них з боку вчителів та вихователів. Навесні 1860 р. стався факт порушення дисципліни кадетами Полтавського корпусу. Безпосереднім приводом до цієї події стало те, що в спецкласі були організовані додаткові уроки з російської мови, пов'язані з тривалою хворобою викладача, у зв'язку з чим навчальна програма не була виконана. Однак кадети відмовилися йти на ці уроки, мотивуючи це тим, що вони не розуміють пояснень викладача. У цій ситуації директор корпусу Тихоцький замість того, щоб розібратися в ситуації, вдався до репресивних заходів. Під час шиккування кадетів він вдався до рукоприкладства, а потім відправив п'ятьох з них у карцер. Для залагодження конфліктної ситуації у Полтаву з Петербурга прибули представники. Організаторів виступу жорстоко покарали. Чотири кадети – організатори виступу були відіслані в армійські полки унтер-офіцерами, двоє звільнені з корпусу, а 34 вихованці позбавлені звань унтер-офіцерів та ефрейторів. Щоправда, незабаром і самого Тихоцького відправили у відставку [27, 332].

Заворушення у кадетських корпусах подекуди набирали політичного забарвлення. Це свідчило, що навіть у закриті військові навчальні заклади, де виховували дворянську молодь, стало проникати вільнодумство. У 1862 р. до політичного заворушення в Київському кадетському корпусі спричинилася агітація, яку серед кадетів вів полковник А. Красовський. Він розповсюджував складені особисто прокламації і відозви про грабіжницьку суть селянської реформи, закликав солдатів дислокованого в Києві Житомирського полку не стріляти в селян, повсталих у багатьох волостях Київської губернії, “не бути катами народу” [1, 83].

Під час січневого 1863 р. польського повстання, за сподами вихованця Київського кадетського корпусу, згодом відомого історика В.С. Іконникова, серед поляків-кадетів поширювалася антиросійська пропаганда. Спочатку між своїми (Стожанковський, Будзинський, Козерадський). Перший з них запросив Іконникова до себе додому і вів з

ним бесіди. “Я не підозрював, – пише Іконников, що він незабаром буде керівником загону...Другий буде розстріляний (вже як офіцер), а третій втік за кордон і потрапив у Константинополь” [12, 10].

В умовах гострої суспільно-політичної кризи Олександр II та його оточення прийшли до розуміння необхідності проведення реформ військово-навчальних закладів. Зміни у військовій сфері також були викликані до життя відміною кріпосного права та прагненням уряду подолати відсталість існуючої військової системи, що виявилася в роки Кримської війни. Головний зміст цих реформ – перетворення армії з феодально-кріпосницької у масову армію сучасного буржуазного ладу.

Одним з елементів цієї реформи стала реорганізація кадетських корпусів у військові гімназії. У цих навчальних закладах значно розширеним був загальноосвітній курс за рахунок скорочення викладання військової справи. Військові гімназії мали готувати вихованців до вступу до військових училищ.

Керівниками Київської та Полтавської військових гімназій було призначено таких прогресивних керівників як Ф.І. Сіماشко та П.М. Ющенов. Вони зуміли перебудувати діяльність цих закладів відповідно до вимог часу. До роботи в них були залучені відомі педагоги та громадські діячі: професори Київського університету В.А. Незабитовський, О.І. Селін, Г.М. Цехановецький, М.Є. Ващенко-Захарченко, Ю.Ю. Цветковський, В.С. Іконников, А.В. Косовський, І.В. Слешинський, В.Л. Беренштам, П.І. Житецький та інші. Ю.Ю. Цветковський та В.Л. Беренштам були відомі своєю діяльністю в Південно-Західному відділенні Російського географічного товариства [23, 6]. Останній з них також був активним діячем Київської громади, гласним міської думи у Києві. Видав кілька робіт про Т.Г. Шевченка, М.І. Костомарова, О.С. Лашкевича, надрукованих у “Киевской старине”. У 90-ті рр. під час перебування у Петербурзі Цветковський і Беренштам стали членами відродженої тут української громади.

Яскравою особистістю був викладач російської мови і літератури військової гімназії відомий український громадський діяч, філолог, педагог П.Г. Житецький. У 1880 р.

через звинувачення в українофільстві під тиском місцевої адміністрації він змушений був подати у відставку і виїхати до Санкт-Петербурга. Однак при першій нагоді Житецький прагнув повернутися додому. Нарешті наказом № 39 від 17 червня 1882 р. головного начальника військово-навчальних закладів він був “переведений на службу у Володимирську Київську військову гімназію” [13, 56]. Відтак розпочинається новий етап у викладацькій діяльності П.Г. Житецького у цьому закладі, де він працював до середини 90-х рр. і лише через хворобу був змушений піти у відставку. Павло Гнатович викладав російську мову та літературу. Він користувався заслуженою повагою серед вихованців. О.О. Ігнат'єв у своїх спогадах згадує Житецького, як “найбільшу величину серед викладачів кадетського корпусу. Він вимагав продуманої відповіді, але при цьому не скупився на п'ятірки” [11, 51–52]. Цілеспрямована діяльність педагогічних колективів Київської та Полтавської військових гімназій по підвищенню якості навчально-виховної роботи сприяла перетворенню їх на кращі військово-навчальні заклади Росії.

Після вступу на престол Олександра III у 1881 р. у країні настає період контрреформації. Реакція запанувала і в освіті. Зміну урядового курсу відчули на собі і військово-навчальні заклади. Військові гімназії знову було реорганізовано у кадетські корпуси, з яких витіснили прогресивних педагогів, посилили викладання військових дисциплін та відновили стройові заняття.

Загострення міжнародної ситуації наприкінці XIX – на початку XX ст. примусило царський уряд здійснювати кроки на зміцнення і розширення офіцерського корпусу. З цієї метою відкриваються нові кадетські корпуси на території України – в Одесі (1899 р.) та Сумах (1900 р.). Відкриття останнього з них стало можливим завдяки ініціативі відомого українського підприємця І.Г. Харитоненка, який вклав у його будівництво значні кошти.

Наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. престиж кадетських корпусів падає внаслідок погіршення в них стану навчально-виховної роботи і через небажання дворянської молоді займатися військовою справою. У цих умовах головне військове управління військово-навчальних закладів

було змушене вжити заходів для підвищення якості знань і покращення підготовки викладацького складу корпусів. У 1900 р. відновлено діяльність педагогічних курсів. У кадетські корпуси на викладацьку діяльність знову приходять талановиті педагоги.

У Полтавському кадетському корпусі з 1874 по 1913 рр. історію викладав видатний вчений І.Ф. Павловський. Він був редактором і автором праць Полтавської архівної комісії, першим історіографом літопису корпусу [25, 66]. Російську мову читав перший редактор неофіційної частини “Полтавських губернських відомостей” історик і статист П.І. Бодяньський. У Київському кадетському корпусі викладацьку діяльність здійснювало також чимало відомих педагогів. На початку 80-х рр. ХІХ ст. сюди на роботу прийшла українська громадська діячка, педагог С.Ф. Русова. Вона закінчила із золотою медаллю Фундуклеївську гімназію і чудово грала на фортепіано. Тому в кадетському корпусі викладала музику [26, 80]. Кілька років у корпусі викладав історію та географію відомий вчений, професор Київського університету, один із засновників київської школи західноруського (литовсько-руського) права М.Ф. Владимирський-Буданов [21, 12]. У 1912–1914 роках – викладачем всесвітньої географії у Київському кадетському корпусі працював її випускник В.М. Петрів, який згодом став відомим військовим діячем, військовим міністром УНР [28, 334].

Царський уряд робив все можливе, щоб кадетські корпуси на території України випускали проросійськи налаштованих, вірних імперії юнаків. У ці навчально-військові заклади приймали лише дітей дворян та офіцерів. Однак діяльність прогресивно настроєних викладачів та наростання українського національно-визвольного руху не могло не вплинути на настрої кадетів. Особливо вирізнявся Полтавський кадетський корпус, де навчалися нащадки малоросійської старшини та козацтва. Тут українській історії та традиціям приділялося значно більше уваги, більшість полтавських кадетів знали українську мову та історію. Починаючи з навчального класу, полтавські кадети виховувалися на творчості М. Гоголя та І. Котляревського, театрі В. Садовського, музиці Д. Бортнянського. У вестибюлі

корпуса висіли не лише портрети російських царів, але й видатних українських діячів – військових, політиків, письменників, митців XVII–XIX ст.

Вихованці кадетських корпусів на території України стали військовою елітою російської армії, відомими вченими, політичними та громадськими діячами. За перші 50 років діяльності Полтавського кадетського корпусу 26 його вихованців дослужилися до генеральського звання [6, 470]. У стінах Київського кадетського корпусу навчалися член-кореспондент Імператорської і Паризької академії наук і почесний член Імператорського російського і Берлінського географічних товариств О.А. Тілло, відомий історик, ординарний професор Київського університету, академік Російської Академії наук В.С. Іконников, відомий російський історик, джерелознавець, археограф і бібліограф П.А. Зайончковський, видатний російський філософ, письменник М.О. Бердяєв та багато інших.

Висновки. У 1917–1919 рр. керівництво Української Народної Республіки та Української держави розбудовуючи українську армію, розпочало роботу по підготовці старшин. З цією метою було вирішено використати наявну матеріальну базу та педагогічні кадри колишніх російських військово-навчальних закладів. Відтак військовим міністерством проводилася робота по українізації кадетських корпусів. Найбільш політично свідомі вихованці цих військово-навчальних закладів корпусів стали активними творцями збройних сил незалежної України. За нашими підрахунками, більше 60 генералів та адміралів українських військових формувань першої половини XX ст. розпочали свою військову кар'єру з навчання у кадетських корпусах, що діяли на території України.

За більш як півстолітній період свого існування кадетські корпуси на території України внесли вагомий вклад у підготовку висококваліфікованих офіцерських кадрів, вчених, громадських і політичних діячів. Їх знання і досвід були використані під час творення збройних сил молодій Українській державі.

1. *Алпатов Н.И.* Учебно-воспитательная работа в дореволюционной школе интернатного типа (из опыта кадетских корпусов и военных гимназий в России) / Н.И. Алпатов. – М., 1958. – 310 с.

2. *Бовуа Д.* Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами / Д. Бовуа. – К., 1996. – 416 с.
3. *Герасименко М.В.* Підготовка старшинських кадрів в українських національних державних утвореннях (березень 1917–листопад 1920 рр.): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. / М.В. Герасименко. – К., 2005. – 24 с.
4. *Голубко В.С.* Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу / В.С. Голубко. – Львів, 1997. – 288 с.
5. *Греков Ф.В.* Краткий исторический очерк военно-учебных заведений / Ф.В. Греков. – М., 1910. – 216 с.
6. *Домонтович М.А.* Полтавский кадетский корпус в первые годы его существования / М.А. Домонтович // Исторический вестник. – 1890. – Т. 42. – № 11. – С. 444–476.
7. *Дубинський В.* Володимирський кадетський корпус / В. Дубинський, Г. Аустрін // Народна армія. – 2000. 26 лют. – С. 6.
8. *Завадский Н.П.* Владимирский-Киевский кадетский корпус. Исторический очерк / Н.П. Завадский. – К., 1908. – 145 с.
9. *Зайончковский П.А.* Военные реформы 1860–1870-х годов в России / П.А. Зайончковский. – М., 1952. – 370 с.
10. *Зайончковский П.А.* Самодержавие и русская армия на рубеже XIX–XX столетий: 1881–1903 / П.А. Зайончковский. – М., 1973. – 351 с.
11. *Игнатъев А.А.* Пятьдесят лет в строю. Кн. 1 / А.А. Игнатъев. – М., 1955. – 593 с.
12. *Іконников В.* Історичні портрети / В. Іконников. – К., 2006. – 428 с.
13. *Казакевич О.М.* Педагогічно-наукова та громадська діяльність П.Г. Житецького: Дис... канд. іст. наук. – К., 2005. – 221 с.
14. *Каменев А.И.* История подготовки офицерских кадров в России / А.И. Каменев. – М., 1990. – 195 с.
15. *Карпенко М.* Київський кадетський корпус: сторінки історії (1852–1920 рр.) / М. Карпенко, О. Скрябін // Військово-історичний альманах Центрального музею Збройних Сил України. – 2006. – Ч. 13. – С. 4–24.
16. *Колянчук О.* Генералітет українських визвольних змагань / О. Колянчук, М. Литвин, К. Науменко. – Львів, 1995.
17. *Козинець О.Г.* Підготовка кадрів російської армії у другій чверті XIX століття: Дис... канд. історичних наук. – Чернівці, 2004. – 205 с.
18. *Лалаев М.С.* Исторический очерк военно-учебных заведений, подведомственных Главному их управлению. Т. 1 / М.С. Лалаев. – Т. 1–3. – СПб., 1880–1892. – 464 с.
19. *Одесский Великого князя Константина Константиновича кадетский корпус. 1899–1924.* – Нью-Йорк, 1974. – 405 с.
20. *Павловский И.Ф.* Исторический очерк Петровского Полтавского кадетского корпуса. 1840–1890 / И.Ф. Павловский. – Полтава, 1890. – 183 с.
21. *Панов І.М.* Офіцерський корпус збройних сил Росії в роки Першої світової війни: Дис... канд. іст. наук. – К., 1999. – 166 с.

22. *Петров П.В., Соколов Н.А.* Главное управление военно-учебных заведений: Исторический очерк // В кн. Столетие Военного министерства. Т. 10. Ч. 1–3. – СПб., 1902–1914. – С. 3–46.
23. *Петрук Н.П.* Південно-Західний Відділ Російського Географічного Товариства в суспільно-політичному русі України у другій половині XIX століття / Н.П. Петрук / Автореф. дис. канд. іст. наук. – К., 2002. – 17 с.
24. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе с 12 декабря 1825 по 28 декабря 1881 г. – Т. XI. – Отд. III. – № 8751.
25. *Ромашкевич А.Д.* Материалы к истории Петровского Полтавского кадетского корпуса. – Вып. 6. – Полтава, 1909. – 158 с.
26. *Русова С.* Мемуари. Щоденник / С. Русова. – К., 2004. – 544 с.
27. *Тимченко-Рубан.* Воспоминания. // Исторический вестник. – 1890. – Т. 40. – С. 332–354, 610–633.
28. *Тинченко Я.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). – К, 2007. – 536 с.
29. Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДАУК), ф. 267, оп. 1, спр. 68.
30. *Цитович В.В.* Одесский (Великого князя Константина Константиновича) кадетский корпус за первые семь лет его существования / В.В. Цитович. – Одесса, 1906. – 231 с.
31. *Шемета Ю.М.* Науково-освітня діяльність М.Ф. Владимирського-Буданова / Ю.М. Шемета. – Автореф. дис. канд. іст. наук. – К., 2004. – 20 с.

Надійшла до редколегії 27.11.2010 р.

Рецензент: *Л.П. Кривизюк*, кандидат історичних наук, доцент, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Ткачук А.П.

КАДЕТСКИЕ КОРПУСА НА УКРАИНЕ: ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье раскрыт процесс создания и деятельности кадетских корпусов на территории Украины. Показано, как выпускники этих учебных заведений сделали существенный вклад в формирование военной элиты Русской империи и офицерского состава вооруженных сил Украины 1917 – 1921 гг.

Ключевые слова: Русская империя, воспитанники, военные гимназии, военное дело, дворяне, кадетские корпуса, учебно-воспитательная работа, военно-учебные заведения, офицеры.

Tkachuk A.

CADETS' CORPS IN UKRAINE: MAIN STAGES OF THEIR ACTIVITY

The process of creating and activity of cadets' corps on the territory of Ukraine is come out in the article. It is shown that the gradulators of these military schools made heavy contribution in forming military elite of Russian Empire and officers of Ukrainian Armed Forces in 1917 – 1921.

Key words: Russian Empire, pupils, military high school, military affair, cadets' corps, educational work, military institutes, officers.